

UNIVERZITA KARLOVA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Dětská kniha jako artefakt, funkce dětské knihy a její výtvarné
zpracování**

**Childrens' book as an artifact, features childrens' books and the visual
treatment**

Autor práce : KUCHAR Libor

Studijní obor : Vychovatelství

Forma studia : Kombinované studium

Vedoucí bakalářské práce : Mgr.A. Johanka Ovčáčková

2012

Prohlášení :

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr.A. Johanky Ovčáčkové. V práci jsem použil informační zdroje uvedené v seznamu.“

V Praze 5. dubna 2012

Poděkování :

Děkuji Mgr. A. Johance Ovčáčkové za velmi užitečnou metodickou pomoc a za cenné rady a připomínky, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce.

Rovněž děkuji své manželce Ivaně za podporu při zpracovávání bakalářské práce.

.....
Libor Kuchař

Obsah

Úvod	7
1. Kniha	8
1.1 Kniha jako artefakt	8
1.2 Autorská kniha	8
2. Vývoj knihy před vynálezem knihtisku	9
2.1 Knih tisk a tištěné knihy	10
3. Knižní vazba	12
3.1 Nasazované kožené vazby	12
3.2 Pergamenové vazby	13
3.3 Vazby s papírovým potahem	13
3.4 Japonské tradiční vazby	13
3.5 Zdobení u netradičních vazeb	14
4. Dětské knihy a jejich ilustrace	14
4.1 Historický význam knihy pro děti	14
4.2 Z historie ilustrované knihy	15
5. Význam dětského čtenářství u nás	17
6. Co četba knih přináší dětem	17
7. Skutečnosti ovlivňující dětské čtenářství	18
8. Ilustrace dětské literatury	20
8.1 Náležitosti a funkce dětské knižní ilustrace	20
8.2 Ilustrace knihy pro nejmenší děti	22
8.3 Ilustrace knihy pro děti předškolního věku	23
8.4 Ilustrace knihy pro děti školou povinné	23

9. Subjekty pro podporu čtenářství	24
9.1 Vydavatelé dětské literatury v České republice	24
9.2 Sdružení	26
10. Naši nejznámější ilustrátoři	29
10.1 Vojtěch Preissig	29
10.2 Josef Čapek	30
10.3 Josef Lada	31
10.4 Ondřej Sekora	32
10.5 Jiří Trnka.....	33
10.6 Zdeněk Miler.....	34
10.7 Adolf Born	34
10.8 Andrea Tachezy	36
10.9 Halina Miklíková	36
11. Anketa	38
11.1 Záměr	38
11.2 Zadání úkolu	38
11.3. Výsledek ankety	38
11.4 Grafické znázornění výsledků	38
12. Vlastní tvorba ilustrace	42
13. Závěr	43
14. Přehled použité literatury	44
15. Přílohy k bakalářské práci	43
16. Zadání bakalářské práce	58

Anotace

Tématem mé bakalářské práce bylo “Dětská kniha jako artefakt, funkce dětské knihy a její výtvarné zpracování“. Ve své práci jsem se zaměřil zejména na ilustraci dětské knihy, se kterou pak souvisí i anketa, ve které děti poznávají kresby známých českých ilustrátorů.

Kromě stručné historie o vynálezu knihtisku, vývoje knihy, tiskařských, ale i výtvarných technik práce obsahuje také teoretické úvahy o náležitostech dětské knižní ilustrace. V dalších kapitolách jsou zmíněni naši nejpoblárnější ilustrátoři a nakladatelství, zabývající se tvorbou ilustrace hlavně pro děti. Součástí je tvorba vlastní autorské knihy, ve které byly použity ilustrace čtyř dětí rozdílného věku.

Klíčová slova: dětská kniha, dětská ilustrace, artefakt, autorská kniha, ilustrátor pro děti, anketa, knihtisk, historie knihy.

Abstract

The topic of my thesis was "Children's book as an artifact, features children's books and her artistic process." In my work I focused mainly on children's book illustration, which is then connected with the inquiry, in which children learn about drawings of famous Czech illustrators.

Apart from a brief history about the invention of printing, book development, printing, as well as artistic techniques. The work also contains theoretical considerations on the essentials of child book illustration. In subsequent chapters are mentioned our most popular illustrators, dealing mainly with the creation of illustrations for children. It also includes a small poll of our own creation illustrators and authors of the book, which were used in illustration of four children of different ages.

Keywords: children's book, children's illustration, artifact, author's book, illustrator for children, poll, typography, history books.

Motto:

Kniha je základem poznání, učitelem věků, vládcem království ducha.

Luciu Annaeus Seneca

Úvod

Téma „Dětská kniha jako artefakt, funkce dětské knihy a její výtvarné zpracování“ mě zaujalo především z osobních důvodů. Tyto důvody jsou především v tom, že v mém dětství jsem se zabýval spíše sportem, než abych si sedl ke knize. Mé čtenářství spočívalo hlavně v povinné školní četbě. V současnosti, kdy mám již dvě dcery a vidím u nich nezáměr přečíst si knihu. Proto jsem si vybral toto téma, kde bych se pokusil nalézt příčiny nezáměru dětí o literaturu a hlavně o dětskou ilustraci v knize.

Posuzovat dětskou ilustraci se na první pohled může zdát, jako jednoduchý úkol. Přece jen v moderní době, ve které žijeme je šance na vyhnutí se dětské knize skoro nulová. Již v mateřských školkách dostáváme zejména od rodičů svou první knihu, ke které se opět vracíme, když předčítáme svým vlastním dětem. Ilustrace knihy nám, a hlavně dětem, otevírá brány do světa fantazie a snů. První setkání s knihou u těch nejmladších, by mělo být na takové estetické úrovni, aby se dítěti nezprotivilo, neznelíbilo, ale naopak jej oslovilo a zaujalo, čímž by malého „čtenáře“ připravilo pro jeho další kulturní vývoj v oblasti čtenářství.

Cílem mé bakalářské práce je přiblížit dětskou knihu nejen jako výtvarný, ale i literární objekt a dále přiblížit minulou a současnou dětskou knižní ilustraci a její historii a současnost. Dále se zmiňuji o důležitosti četby a jejího vlivu na rozvoj dětské osobnosti.

1.Kniha

Kniha je nejúčinnější, nejtrvalejší a nejstarší prostředek sdělování myšlenek, přesvědčivý dokument své doby. Je to rovněž neperiodické literární nebo obrazové dílo, které tvoří myšlenkový nebo výtvarný celek, v konečné podobě je zpravidla vytištěná a knihařsky zpracovaná ve svazku. Významem knihy je jednotně působící celek tzn. přirozenou skladbu umožňující plynulou četbu a volenými typografickými prostředky dotváří atmosféru díla.

1.1 Kniha jako artefakt

Artefakt neboli „*uměle udělaný*“ označuje libovolný objekt nebo proces vytvořený lidskou aktivitou na rozdíl od přírodních předmětů.

K podnětným impulsům fenoménu knihy z estetického hlediska patří rozlišení Jana Mukařovského mezi dílem, uměleckým artefaktem a estetickým objektem. Dílo je tím, čím se výtvar přibližuje přírodnímu jevu. Umělecký artefakt pak lze definovat jako významové sjednocení záměrného a nezáměrného v jednotný smysl. Taková nehmotná struktura vstupuje do komunikace uměleckého díla a vnímatele prostřednictvím formy díla, která se do jisté míry může stát nezávislým estetickým objektem, který bude konstruovat samotnou funkci díla. Estetický objekt představuje tedy nehmotnou strukturu, která je korelátem v dobově proměnlivém povědomí kolektivu, pro jehož členy má platnost. Estetický objekt z tohoto hlediska je výsledkem čtenářské rekonstrukce díla. Artefakt nadto představuje i výsledek individuální recepcí, formulovaný aktuálním estetickým hodnocením, které je důsledkem současné estetické normy.¹

1.2 Autorská kniha

Autorská kniha se chová jako svébytná věc, protože je schopna potlačit, ale také rozvinout, všechny přednosti i nevýhody tradiční podoby knihy. Vzniká většinou v

¹ MUKAŘOVSKÝ, Jan, Studie II, 2007.

jednom nebo pouze v několika málo exemplářích. Klíčovou vlastností autorských knih není to, že zprostředkovávají texty a další záznamy, nýbrž to, že původ těchto záznamů přičítáme jednomu autorovi. Koncepce autorských knih totiž patří od počátku, až k jejich realizaci jedinému člověku. Díky své jedinečnosti jsou autorské knihy také často součástí soukromých sbírek a depozitářů galerií.

Rozdíl mezi autorskou knihou a běžně dostupnou knihou - na první pohled se nemusí odlišovat vůbec ničím. Její zpracování většinou nějakým způsobem viditelně knižní tvar inovuje a ozvláštňuje. Tím, že editorem, autorem textu, ilustrátorem, grafikem i autorem knižního zpracování je jeden člověk, kniha získává osobitější podobu.

2. Vývoj knihy před vynálezem knihtisku

1. sumerské klínové písmo

Dějiny písemnictví a knihy započaly kolem 4. tisíciletí před naším letopočtem, kdy na území mezi řekami Eufrat a Tigris vzniklo první písmo tzv. klínové. Tímto písmem se psalo na hliněné tabulky, které se potom vypalovali v peci.

S vynálezem, který posunul písemnictví vpřed, přišli Egypťané a to s psaním na papyrus. Šlo o rohožovitě splepenou hmotu z pásků sloupnutých z vodního rákosu,

který se jmenoval Papyrus. Papyrus byl však velice křehký, nedal se překládat ale pouze navinovat do svitků. Tento Egyptský vynález se ujal také v Evropě, kde se používal zhruba do 9. století. V té době papyrus začal postupně nahrazovat pergamen, který údajně vznikl v maloasijském městě Pergamon. Pergamen byl nevydělaná, sušená a hlazená zvířecí kůže, která se také navíjela do svitků. Svitky se navinovaly na dvě tyče a při čtení se materiál odvínoval z jedné na druhou

2. skriptorium

(svitkovou knihu lze spatřit u nás v židovském muzeu s názvem Pentateuch-Pět knih

Mojžíšových). Pergamen se používal do 13. století, kdy ho začal vytlačovat Čínský objev papír.

V Evropě, v raném středověku centrem knih a písemnictví převážně kláštery. V klášterech byly tkz. skriptoria, což byly dílny, v nichž se přepisovaly hlavně starověké a středověké knihy. Práce písařů byla považována za velmi záslužnou, ale zároveň za velmi náročnou. Každá přepsaná stránka, byla svým způsobem samostatným uměleckým dílem. Středověký písař používal kromě inkoustu a pera také nástroje jako například nožik, perořízek, škrabátko nebo kružidlo. Tyto nástroje používal k přípravě pergamenu před vlastním psaním. Výrobu knih nejvíce zpomalovalo jejich bohaté zdobení, které měli ve větších dílnách na starosti iluminátoři, v menších samotní písaři. Tyto ručně psané a zdobené knihy měly vysokou cenu, proto si je mohl dovolit jen malý okruh těch nejbohatších. Tvrdí se, že za jednu knihu se dala získat vinice.

Tvar knihy byl hojně ovlivňován oblastí a dobou, kdy vznikl. Zde uvádím několik případů:

Starověk, oblast střední Asie, Indie: kniha složená z palmových lístků spojených stuhou provlečenou děrami v ochranných dřevěných deskách.

Východní Asie, Čína: kniha podobu svitku, stejně jako u Egyptanů, Řeků a Římanů. Psalo se na pruhy, vyrobené slepením a slisováním dvou vrstev tenkých plátků z dřeně papyru.

Řecko a Řím: bylo používáno dřevěných destiček potažených uvnitř vrstvou vosku, do nichž se rylo kovovým písařem. Později byly používány náročnější materiály slonová kost, spojení dvou destiček - konzulské diptychon, které se objevily již v raném středověku. Svazky těchto destiček nazývány shodně jako první knihy složené z pergamenových, později papírových složek.²

2.1 Knihtisk a tištěné knihy

Knihtisk patří z hlediska přenosu barvy na potiskovaný materiál k technice tisku z výšky, kde je tisková forma reliéfní, na vrcholy reliéfu se nanáší barva a z nich se při tisku tlakem přenáší na papír nebo jiný materiál. Postupně, jak jeho výroba zrychlila, a

² <http://www.eucebnice.cz/literatura/starovek.html>

počty výtisků rostly, začaly tištěné knihy převažovat nad rukopisnými. V příznivé atmosféře humanismu, hnutí, které zdůrazňovalo plné rozvinutí všech sil člověka, důvěru v lidské poznání a rozvíjející se vědu, se černému umění dařilo, (tiskařské řemeslo). Do konce 15. století se s ním seznámila celá západní, jižní a střední Evropa.

Za padesát let od vynálezu knihtisku vyšlo na 10 miliónů knih - takový je odhad odborníků z Gutenbergova muzea v Mohuči. Devatenácté i dvacáté století by se dala označit za staletí vynálezů. Racionální zrychlení sazby a tisku však mělo kladný vliv na kvalitu; na druhé straně však objev nových grafických technik příznivě ovlivnil ilustrační možnosti a dal jim i výzdobě knih nové estetické rysy.

3. J.Gensfleische Gutenberg

Knihy byly dlouho záležitostí úzké skupiny nejvzdělanějších lidí. Mezi prostý lid se prakticky nedostali. Změna nastala s příchodem vynálezu knihtisku, který byl zpočátku ze strany mocných odmítán s tvrzením, že knihy do rukou obyčejných lidí nepatří. Vynález knihtisku se datuje do první poloviny 15. století. Jako vynálezce knihtisku je považován Johannes Gensfleische-Gutenberg, ale v literatuře se dočteme ještě o dalších jménech, které patří mezi první průkopníky knihtisku. Mezi tato jména bych zařadil pražského zlatníka Prokopa Waldvogela (vyučoval v Avignonu základům vědy umělého psaní) nebo Holanďana Laurence Janszoona Costera (1405-1484).

Knihtisk z roku 1500 označujeme jako inkunábule (prvotisk). První písma lze rozlišit na dvě základní skupiny a to:

a) *písmo gotické a švabach* – gotické písmo – je etapa ve vývoji latinky, je ostře lomené a z dnešního pohledu hůře čitelné.

- švabach – je tiskové lomené písmo s velkou zdobností.

b) *písmo římské (latinka)* - písmo hláskové, obsahující znaky jak pro souhlásky, tak i pro samohlásky.³

3. Knižní vazba

Vazba knihy je velice úzce spjata s knihou jakou takovou, utváří celkový umělecký dojem na knihu. Základním požadavkem na vazbu je její umělecké a řemeslné provedení. Druh a charakter knižní vazby by měl odpovídat významu a obsahu knihy. U řady knih však vazba není realizována ve spojení s textem, přesto působí zajímavě. U netradičních způsobů vazeb je třeba znát technologii ruční vazby a vlastnosti materiálů použitých na vazbu. Při výtvarném zpracování knihy je možno použít mnoho různých způsobů zhotovení vazby. Mohou být užity vazby jako například pergamenové vazby, nasazované kožené vazby, japonské tradiční vazby atd. V současné době se na vazbu uplatňují také průmyslové prvky. Také se objevují vazby tkz. vazby jako objekty, které proměňují vazbu na architektonické nebo malířské dílo. K tomuto vázání knih se používají materiály jako např. dřevo, plexisklo, balza, které vytvářejí různé plastiky nebo celé objekty. Protože se bakalářská práce týká výtvarné výchovy, zaměřím se na netradiční knižní vazby. V následujícím textu se pokusím orientačně nastínit některé netradiční vazby s různou stupnicí pracnosti a náročnosti, a které nám nabízejí netradiční pohled na knihu.⁴

3.1 Nasazované kožené vazby

Kůže je, jak již víme, po staletí velmi užívaný a vhodný materiál pro vazbu knih. Šilo se také na pravé vazy, kdy vystupující části – obšité vazy bylo třeba chránit v místě, kde byla vazba namáhána a trpěla. Kůží se s přesahem na obě strany přelepoval hřbet s vazy. U netradičních vazeb mají „pravé vazy“

4. Nasazovaná kožená vazba

³ časopis Vysočinka, podzim 2011, s. 22

⁴ Hamanová, Pavlína. Z dějin knižní vazby, od nejstarších dob do konce XIX. století, 1959.

značnou oblibu, zvláště u vazeb s částečně nebo úplně viditelným šitím bez zakrytého hřbetu. Kožená „nasazovaná“ vazba používá základní technologický způsob zpracování knižního bloku současně s deskou.⁵

3.2 Pergamenové vazby

Pergamen považujeme za jeden z nejstarších potahových materiálů na vazby knih. Původně byl užíván jako psací materiál. Postupem času se vyvíjela řada knihařských technologií, týkajících se zpracování a výzdoby pergamentu a to „Polopergamenová vazba“ s protaženými pergamenovými pásky, „Celopergamenová vazba“ a „Pergamenová vazba holandská“

5. Pergamenová vazba

3.3 Vazby s papírovým potahem

Papírový potah se dá využít především u vazeb zavěšovaných, u vazeb nasazovaných. Potah papírové vazby se dá realizovat z jednoho kusu papírového potahu, lze doplnit také výztuhami různých částí, ať už z estetických či ochranných důvodů. K vyztužení se používá pergamen, kůže, knihařské plátno, či koženka. Velice oblíbené je užívání různě tónovaných a barvených papírů. Tyto upravované papíry (škrobové, mramorované, benzínové...) mohou být nahrazeny i papíry, jež jsou zpracovány dřevořezem, linorytem, frotáží.

3.4 Japonské tradiční vazby

Japonské vazby navazují na čínské tradiční knihařství. Používají japonského papíru „washi“, který se vyrábí z lýka tří druhů keřovitých rostlin (papírenská moruše, gampi a mitsunata). Washi vyniká vysokou pevností a houževnatostí. Touto charakteristikou podmiňuje odlehčení a jednoduchost tradičních japonských knižních vazeb. Tyto vazby jsou flexibilní a svou subtilností i lehce zranitelné, někdy proto bývají opatřovány pouzdry. Základních typů japonských vazeb je asi deset, ale známe obrovské množství

⁵http://www.svettisku.cz/buxus/generate_page.php?page_id=6086&buxus_svettisku=feedb31a8f05177f178a5bbba19ac189

vazeb vycházejících z těchto základních japonských vazeb. Mezi japonské vazby patří harmoniková kniha, motýlková kniha, svitková kniha nebo vícesložková kniha.⁶

3.5 Zdobení u netradičních vazeb

K celkovému estetickému vzhledu uměleckých vazeb se provádí zdobení vazeb všemožnými způsoby.

Ražení barvou na kůži - Používá se jí velmi málo a výhradně u přírodních kůží. Hustá barva se nanáší na raznici tupováním, např. prstem. Kůže u této techniky musí být suchá a barva se po ražbě musí nechat dokonale zaschnout.

Plastické výzdobné techniky - Jedná se o techniky vytvářející plastické vzory, vystupující dekorační prvky především v kůži. Plastiku vytváříme ručně pomocí jednoduchých nástrojů.

Zlatá ořízka - Od prvopočátku měla funkční charakter, kniha se zlatou ořízkou se lépe udržovala, u kožených vazeb povýšila i na estetickou funkci.

Ruční zlacení na vazbách - V současné době zdobíme jednoduše a rychleji a to pomocí fólií, která plnohodnotně nahrazují zlato. Při ručním ražení vtlačujeme zahřáté nástroje do povrchu kůže.⁷

4. Dětské knihy a jejich ilustrace

4.1 Historický význam knihy pro děti

Autoři, kteří psali dětskou literaturu, byli častěji vnímáni jako autoři druhořadí a málo pronikající do obecného povědomí literárního světa. Také se o těchto autorech soudilo, že literaturu pro děti příliš neuznávají a berou ji spíše jako prostředek pro dětskou výuku. Jen ojediněle se dětskou literaturou zabývali i autoři významní.

⁶ Časopis Umění a řemesla, č. 4, 1989 Japonské tradiční knihařství, s. 74-76

⁷ Vagrčka, Alois. Knihařství – technologie ruční vazby, 1969.

Mezi nejčastější autory, kteří psávali knihy pro děti, patřili učitelé. Tito autoři dětské literatury chápali svá díla spíše jako prostředek k rozvoji dítěte a knihy používali, jako výukové pomůcky s nadsázkou mohu říci, i jako učebnice.

Hlubší pojetí literatury jako literatury umělecké vedlo k polemické pozici vůči úzce didaktickému chápání dětské četby k zdůrazňování jejich estetických funkcí, hodnot a možností. Vyvíjeli se zde nové přístupy a hlediska na dětskou literaturu, které spolu bojovali. Byl to boj mezi utilitárním a uměleckým pojetím literatury. Utilitární pojetí se vyznačovalo udílením rad dítěti v banálních životních situacích. Umělecké pojetí usilovalo o syntetickou ucelenost díla. Jinak mělo sklon se zabývat pouze literárním dílem jako faktem. V takovém případě dílo nehledělo na čtenářské dispozice dětí a jejich věkové zvláštnosti. Umělecké pojetí bylo více vhodné pro děti, protože syntetická ucelenost díla kladla důraz na vlastnosti a schopnosti dětí. Někteří autoři (př. Hostinský) zastávali názor, že některé prvky literatury, jako jsou estetika a umění, nemusí na jedince působit bezprostředně a v přímém kontaktu, ale svým působením na psychiku ovlivňují zároveň určité hodnoty, tužby a ideály vnímatele.

Literárně-didaktický směr měl ve své době široký dosah, tento směr byl představovaný například J. Dolenským (*Průvodce četby mládeže, 1897*) nebo F. Hrnčířem (*O dětské literatuře, 1886 a 1887*). Tento směr se významně podílel na vznikající marxistické teorie dětské literatury, zejména stanoviska M. Majerové, J. Fučíka, B. Václavka, ad., kteří zdůrazňovali demokratizační povahu dětské literatury. Místo v literatuře pro děti a mládež mají také díla, která jsou označována jako dvojjazyčná. To znamená, že směřují k dětskému vnímání, ale zároveň jejich složitost může pochopit pouze dospělý čtenář. Jako příklad dvojjazyčné knihy bych uvedl knihu H. CH. Andersena Malý princ.⁸

Literatura pro děti vždy odrážela vztahy mezi lidmi v dané společnosti, skutečné postavení dítěte ve společnosti a představy o dítěti samotným autorem.

4.2 Z historie ilustrované knihy

První ilustrace vznikaly na stěnách skal v prehistorickém období. Dále je můžeme vidět v písemnictví na území Egypta, Mezopotámie a Číny. O výtvarném umění v knize

⁸ STEHLÍKOVÁ, Blanka, *Současná ilustrace dětské knihy*, 1979.

můžeme mluvit až v období středověku. Je to doba, kdy vznikaly první knihy, byly doplněné o ilustrace a liturgické malby. Mnichové v kláštorech spolupracovali s iluminátory - malíři, kteří do knih malovali iniciály a obrázky. Prvními motivy byly pouze ornamenty neboli iluminace, převažovala zde velká geometrická přesnost. Později převažují i složitější malby, jako jsou výjevy ze života svatých, Ježíše Krista a další církevní motivy. Nové státní uspořádání za vlády Karla Velikého věnuje pozornost nejen problematice církevní, ale i věcem světským. V literatuře se začíná projevovat návrat k antickým, starokřesťanským a byzantským motivům. Knihy, které vznikaly v tomto období, například Evangeliář Karla Velikého, se nazývají karolínské kodexy. Význačnou úlohu v historii ilustrace a knihy v této době měly honosné bibliotéky po celé Evropě. V románském období v knihách převažuje celostránková malba nad ilustrací doplňující text. Nejoblíbenější byly rozsáhlé bible, které byly ilustrované propracovanými iniciálami.

Později v gotice se do knih dostává štětcem malovaná miniatura. Gotický iniciál často zasahuje po stranách textu až k okrajům knihy. V obrázkové bibli Bibla picta si poprvé obrázky vyměnily svoji úlohu s textem. Tento styl se používal také na skleněných oknech a stěnách. V baroku od počátku 17. století je ilustrace bohatá stylem frontispisu. Celostránkové ilustrace jsou zdobené mědirytem. Na ilustracích v knihách se opět podíleli nejlepší a významní umělci. Umělecky nejhodnotnější díla pocházejí z Francie a Nizozemí. Tiskla a ilustrovala se díla například Goetheho a Schillera. Tiskařský rod Moretů tisknul ilustrace navržené Rubensem. Symbolika baroka a ornamentální přezdobení bylo v 18. století nahrazeno jednoduchostí rokoka. Jednoduchost a strohost byla dovedena k bezchybnosti v klasicismu. V tomto období ilustrace vychází z děje knihy. Dnes obrázky doplňují především knihy dětské a encyklopedie. Dětská ilustrace je samostatnou částí ilustrace. Jde o první setkání jedince s knihou, které probíhá nejčastěji v raném dětství. Dětská literatura je doplněna spoustou obrázků, které jsou nedílnou součástí knihy. Ať už začínáme číst pomocí leporela, nebo jen krátkých obrázkových příběhů doplněných jednoduchým textem.⁹

⁹ <http://www.umeni.euweb.cz/?id=uvod>

5. Význam dětského čtenářství u nás

Počátek dětské knihy u nás bývá spojován z tvorbou J. A. Komenského. Jeho kniha *Orbis pictus* (1658) je považována za první knihu určenou pro děti a mládež. Ve 20. století u nás vzniká nejen velké množství dětských ilustrovaných knih, které hrají na poli české ilustrace nezastupitelnou roli. Také se objevují první ilustrace Mikoláše Alše. Co se týče ryze prvních českých ilustrací pro děti, stáli u počátku jejich vzniku umělci Trnka, Strnadel a Zábranský.

O tom, že četba je důležitá k rozvoji a vývoji dětského organismu probíhají různé diskuze na úrovni sociologie, psychologie i pedagogiky. Výsledky, které se objevují v otázce čtenářské vyspělosti jak v zahraničí, tak i u nás vyplývá výrazný pokles dětí a mládeže o četbu knih. Dětské čtenářství a jeho podpora se stává celospolečenským problémem a je mu věnována stále větší pozornost. Stále více odborníků se snaží najít způsoby, jak vrátit děti k četbě knih, od kterých je odvádějí různé druhy zábavy. Také v knihkupectvích se výrazně změnila nabídka produktů. Došlo k úbytku knih od našich domácích autorů a na pultech se objevují knihy od zahraničních autorů inspirovaných komerčními kreslenými seriály. Tyto knihy většinou obrázkové si své místo na trhu rychle vybojovali.

V České republice se programem na podporu čtenářství zabývá mnoho organizací, které připravují mnoho zajímavých akcí souvisejících s podporou dětského čtenářství. Významem dětského čtenářství se rovněž zabývají vládní dokumenty Ministerstva kultury ČR, kde je uvedena nutnost podporovat vztah dětí a mládeže ke knize jako ke zdroji informací, a naučit je využívat knihoven ke svému rozvoji.¹⁰

6. Co četba knih přináší dětem

Četba knihy významně působí na psychickou, vzdělávací i estetickou stránku dětské osobnosti a odráží se ve výchovném a vzdělávacím procesu. Kniha má v období vývoje dítěte důležitou prosociální a etickou funkci a také působí po stránce emociálního vývoje dítěte.

¹⁰ TOMAN, Jaroslav, *Dětské čtenářství a literární výchova*, 1999.

Rozšiřuje slovní zásobu

Už v předškolním věku jsou patrné poměrně velké rozdíly mezi dětmi, kterým rodiče pravidelně předčítají a kterým rodiče nečtou vůbec nebo jen sporadicky. Četba se odráží na bohatosti slovní zásoby a vyjadřovacích schopnostech. Při předčítání mají rodiče velkou možnost dětem objasňovat slova, která jsou pro ně neznámá. Zpočátku je dobré číst text s vědomím toho, že něco dítě nezná a potřebuje vysvětlit. Později dítě podněcovat k tomu, aby se samo ptalo, čemu nerozumí.

Rozvíjí fantazii

Čtením knih ať jde o různé příběhy nebo pohádky se děti učí rozpoznávat realitu a svět fantazie. Mohou se ztotožňovat s hrdiny příběhů a společně s nimi jejich příběh prožívat. Dětem se také líbí příběhy, ve kterých se provádí nepravosti. Zde se učí rozpoznávat hodnoty dobra a zla.

Rozvíjí mozek

Čtení je namáhavá činnost, která vyžaduje určitou vyzrálou nervovou soustavu a při které se zapojují různé části mozku. Dítě musí jednotlivá písmenka nejprve zrakem analyzovat, zapamatovat, následně si je vybavit v paměti a převést do zvukové podoby a ještě si zapamatovat co se vlastně přečetlo.

Společné předčítání

Společné chvíle předčítání v rodině významně posilují pozitivní citové vztahy. Už pouhý fakt, že si dospělý udělá na dítě čas a intenzivně se mu věnuje, je nesmírně důležité. Při takovém čtení se prohlubuje pocit sounáležitosti, protože jsme s dítětem v těsné blízkosti, aby dobře vidělo na obrázky v knize.¹¹

7. Skutečnosti ovlivňující dětské čtenářství

Záměrem autora dětské knihy je čtenáře zaujmout, ale také ovlivnit jeho chování a jednání. Zde bych uvedl některé skutečnosti, které mohou nějakým způsobem ovlivnit dětské čtenáře.

¹¹ <http://www.gac.cz/userfiles/File/CTENARI.FINAL.pdf?langSEO=documents&parentSEO=CTENARI-FINAL.pdf>

Výběr knihy druhou osobou

Při výběru knihy je nutné brát ohled na zájmy konkrétního dítěte. U dětí jsou různé aspekty v tom, co je pro ně zajímavé nebo přitažlivé.¹²

Výběr knihy samotným čtenářem

Dětský čtenář si knihu vybírá náhodným výběrem a to tak aby kniha splňovala určitou potřebu dítěte např. (jeho rozptýlení nebo postojové uspokojení). Kniha, která se dostává dětskému čtenáři do ruky je z určité části ovlivněna i školní literární výchovou.

Sourozenci a kamarádi

Děti při výběru rovněž ovlivňují sourozenci, z pravidla to bývá tak, že starší ovlivňují mladšího. Přibližně od svých devíti let se děti začínají při výběru knihy osamostatňovat. Kamarádi mají také ne malý vliv na výběru knihy (její popularita, filmové zpracování knihy).

Rodiče

Rodiče mají na čtenářské výchově mladších dětí jeden z rozhodujících faktorů. Určit konkrétní chvíli, od které se začíná ovlivňovat vztah dítěte k četbě, rozhodně jednoduché není. V daném případě znamená lépe dříve, než později. Rodiče působí na dítě jako vzor. V současnosti rodičovský vliv na děti slábne (pracovní vytížení, rychlé životní tempo...¹³).

Kultura

Kultura zázemí dětí má na výběr knihy velký vliv. Kulturou rozumíme, v jakém prostředí dítě vyrůstá, jaké slaví svátky, s jakými lidmi je obklopeno. Tyto aspekty ovlivňují způsob vnímání dětí ale také chování, jednání či rozhodování v určitých situacích. Závisí na ní fungování rodiny, vztahy mezi dětmi, druhy zábavy, které si dítě vybírá.

¹² Otakar CHALOUPEK, Rodina a počátky dětského čtenářství, 1995.

¹³ Otakar CHALOUPEK, Rodina a počátky dětského čtenářství, 1995.

Mateřské školy

Pro rozvoj čtenářství toho mohou nabídnout mateřské školy hodně. Mezi základní aktivity patří volný přístup ke knihám a následně volné čtení (celá třída si prohlíží knihy), předčítání knihy po obědě. Další náplní mohou být návštěvy knihoven nebo knižní dárky dětem. Velký význam pro rozvoj čtenářství má také osobnost učitelky, která se může stát vzorem.

Základní školy

Na základní škole se děti nejčastěji setkávají a pracují s knihou při mnoha činnostech a zaměstnáních. Učitelé používají dětskou literaturu jako prostředek k dosažení cílů v oblasti rozumové výchovy a estetické výchovy. Při rozvoji čtení se mohou využít také námětové hry. Metodicky nejpodstatnější je osobní kontakt předčítajícího s posluchačem, protože pro dítě je podstatný pocit, že se čte pro něj osobně.

Knihovny

Rovněž zaměstnanci městských knihoven významně ovlivňují výběr zájmové literatury proto by tito zaměstnanci měli být dostatečně školení a zkušení. V současné době nejsou knihovny pouze půjčovnami knih, ale také pořádají různé akce související s čtenářstvím. Jedná se hlavně o besedy se známými spisovateli, spolupracují se školami (pořádají pro školy různé literární setkání, kde se děti seznamují, jak knihy vznikaly dříve a jak vznikají dnes, různé besedy). V mnoha knihovnách zřídili různé zájmové kroužky, mezi které patří čtenářský, internetový atd. V České republice se koná tkz. Týden knihoven, který je určena pro děti i rodiče. Náplní této akce je představení nových projektů na podporu čtenářství.

8. Ilustrace dětské literatury

8.1 Náležitosti a funkce dětské knižní ilustrace

Součástí každé dětské knihy by měl být výtvarný obraz. V dětství hraje kniha velkou úlohu, která může mít rozhodující význam pro další rozvoj a vývoj člověka. Některé knihy se dočkají pochopení bohužel až po dlouhé době od svého vydání. Základní

funkce ilustrace pro děti není jenom estetická, protože kvalita knihy není hlavní podmínkou zaujetí malého čtenáře. Kniha nemusí mít pozlacenou vazbu nebo být natištěna na křídlovém papíře. Ilustrace má velký vliv na psychologický rozvoj a obohacuje duševní kvality dítěte. Uvádí čtenáře do oblasti výtvarného umění, rozvoje motoriky, tvořivosti, aktivního vnímání, ale také může mít terapeutickou funkci (arteterapie). Při vnímání ilustrace dochází u dětí k pocitům libosti a následně k citovému uvolnění. Hlavními rysy ilustrace pro děti by měla být srozumitelnost a trefnost, důležitá je i přiměřenost ilustrace dětskému vývoji. Ilustrace plní rovněž ozdobnou funkci knihy.

S dětskou ilustrací souvisí také spousta oborů jako pedagogika, psychologie, estetika, sociologie, a další. V ilustraci jak jsem se již zmínil, nejde pouze o její estetické působení na čtenáře, ale také hlavně o její obsah. Proto se ilustrace využívá také např. v pedagogické praxi (prostředek výuky). Výtvarník by měl při tvorbě ilustrace brát na vědomí pro jakou věkovou skupinu dětí je určena. Měl by se vžít do mysli dětí, aby byly schopné vnímat jeho výtvarné prostředky, kterými se ilustrátor snaží upoutat jejich pozornost.¹⁴

„...ilustrace názorně konkretizují představy, které se nabízejí čtenáři při četbě knihy, že cyklus ilustrací skýtá čtenáři pevné opěrné body, v jejichž směru se může pohybovat fantazie čtenáře, že dítě není schopno hodnotit ilustraci jako takovou a spokojuje se s jejím obsahem, že vytvořit adekvátní ilustraci znamená pohybovat se na úrovni představ, jaké měl autor při tvorbě textu.“¹⁵

Další funkce, kterou by měla ilustrace mít je návaznost na literární námět. Měla by souviset s psaným textem a významnou měrou jej doplňovat, oživovat, ale také vysvětlovat a upřesňovat. Pokud ilustrace neodpovídá obsahu textu, děti si toho většinou všimnou a ztrácejí soustředěnost a rozrušuje je to.

Do současnosti prošli knihy spoustou proměn, dostupné jsou na CD-ROM, v elektronické podobě, knihy doplněné audio, video nosiči, knihy psané slepeckým písmem a mnoho dalších. V knihovně dětí by však tištěná a ilustrovaná kniha rozhodně chybět neměla, protože je to právě ilustrace, pomocí které se děti naučí číst.

¹⁴ STEHLÍKOVÁ, Blanka, Současná ilustrace dětské knihy, 1979.

¹⁵ Holešovský, Fr., Ilustrace pro děti – tradice, vztahy, objevy, 1977, str. 18

8.2 Ilustrace knihy pro nejmenší děti

Děti sotva chodící, které se setkají s knížkou poprvé ve svém životě, v ní potřebují najít milé, příjemné barvy a motivy, které jim nebudou připadat děsivé, ani jinak odstrašující. Barvy nesmějí být příliš křiklavé, ani tmavé, protože děti mají rády světlejší a svěží tóny. Důležitá je právě zvolená technika kresby nebo malby ilustrací. Malé děti jistě dobře nevnímají kresby uhlím a podobné tmavé, tajemné a strašidelné čmáranice. Vnímání ilustrace by mělo být vždy provázeno libostí. Někteří výtvarníci se bohužel zaměřují jen na hravost a veselost svých obrázků. Přestože mezi realitou a fantazií neexistují jasně dané hranice, myslím si, že ilustrace pro děti vyžaduje určité estetické požadavky a cítění umělce. Stejně tak z hlediska umělecké kvality nesmí ilustrace způsobit to, že dítě nedovede rozeznat zobrazené věci a postavy.

Do této kategorie jednoznačně patří obrázková leporela pro nejmenší, která jsou doplněna barevnými, realitě věrnými, ale jednoduchými obrázky. Tyto knížky by měly děti něco naučit, ukázat jim nepoznané.

Leporela jsou výbornou pomůckou v nabývání vědomostí z oblasti druhů barev, zvířátek, čísel, písmenek, lidských povolání a vůbec názvosloví věcí, které nás obklopují. Dítě si spojuje prohlížení obrázků s nápodobou jejich zvuků a ke svým oblíbeným jedincům se znovu vrací. Obsahem těchto knížek bývají nejčastěji krátká říkadla, písničky nebo pohádky. Leporela mohou posloužit kromě čtení také ke hře. Z rozkládacích leporel se dají postavit domečky nebo ohrádky, s nimiž si děti mohou hrát tak, že si posílají autíčko a komentují obrázky, přes které se autíčko pohybuje.

Děti si svou oblíbenou knihu na rozdíl od dospělých užijí, a to doslova až do roztrhání. Stále se k ní vrací, nosí ji všude s sebou, berou si ji do postele a na výlety. Obrázková knížka jako umělecké dílo je pro děti předškolního věku důležitým mezníkem ve výchově. Obrázky rozvíjí dětskou fantazii a vybízí děti ke hře.

V této kategorii knih pro nejmenší bych se zamyslel nad knihou jako hračkou. V dnešní době je knižní trh zasycen spoustou knížek nejen pro tento nízký věk dětí. Najdeme spoustu knížek, ve kterých jsou vlepené třpytivé papírky, křiklavé barvy a jiná lákadla, která okamžitě přivábí pozornost dětí. Tyto knihy využívají tkz. motivačních prvků, které mají jako hlavní úkol zaujmout děti jinou formou než textem a ilustrací. Tyto

knihy už ale vlastně nejsou knihami, ale spíše takovými hračkami, které na sebe pouze podobu knihy převzaly.¹⁶

8.3 Ilustrace knihy pro děti předškolního věku

V předškolním věku jsou děti sice zvědavé, ale stále ještě neudrží svou pozornost k jednomu objektu na delší chvíli. Děti, které již navštěvují mateřskou školu, vnímají i složitější obrázky. Musí ale stále být věrné pravdivé skutečnosti a měly by být příjemné na pohled, barevné, zábavné a veselé, protože děti jsou ve své krásné naivitě přímo nabití radostí ze života. Zájmově nejbližší jsou jim obrázky, na kterých se vyskytují děti. Ilustrace by měly doprovázet text tak, aby dítě, které ještě není schopné samo číst, bylo schopné podle obrázků odhadnout, o čem knížka vypráví. K vrcholným výtvarným projevům beze sporu patří pohádky a knihy říkadel. V ilustracích k pohádkám se projevuje folklór. Častým prostředím je zámek nebo čistá, idealizovaná vesnice. Na významu nabývá i přírodní detail. V textu pohádky je zřetelně odděleno dobro a zlo. V obrázcích bývá zlo obvykle zamlčováno a výtvarníci znázorňují pouze kladné postavy. Častou tématikou bývají pohádky o dětech a zvířátkách.

8.4 Ilustrace knihy pro děti školou povinné

Ilustrace pro starší děti se sblíží s ilustrací dobrodružné a klasické literatury. Je již znázorněno vyjádření dobra a zla ve výrazu postav a charakteru činností. Běžný je i záznam citového hnutí a charakterových rysů postav. Objevuje se humor a ilustrační groteska, vytrácí se pohádkový styl. Silnější realistický trend mají ilustrace k povídkovým knihám a románům ze života a s dobrodružnou nebo historickou tematikou. Časté jsou také báje a povídky. Současně si zde dětská kniha podává ruku s učebnicemi, atlasy a encyklopedickou literaturou. V tomto věku se děti přiklání k fantasy literatuře, která čerpá z různých mytologických okruhů, především z mytologie starořecké, ale také jsou v této literatuře využity pohádkové postavy. Fantasy literatura prakticky odstavuje klasické pohádky na druhou kolej.

¹⁶ TOMAN, Jaroslav, Dětské čtenářství a literární výchova, 1999.

9. Subjekty pro podporu čtenářství

V současné době působí na českém knižním trhu několik desítek nakladatelství a vydavatelství, vydávajících ve větší či menší míře dětské knihy. Někteří vydavatelé uplatňují kvalitní čtení s kvalitním výtvarným doprovodem, a proto mají zvláštní zásluhu o uměleckou hodnotu knih pro děti. Oproti těmto vydavatelům jsou i vydavatelství, jenž uplatňují tkz. komerční literaturu, proto je trh zaplaven líbivým kýčem. Zde bych chtěl představit některé vydavatele, kteří podle mého názoru vydávají kvalitní dětskou literaturu.¹⁷

9.1 Vydavatelé dětské literatury v České republice

Albatros, který v současné době vydává knihy pro děti všech věkových kategorií (pohádky, leporela, verše, encyklopedie, naučnou literaturu...). Také provozuje „Klub mladých čtenářů“, který je zastoupen na více než 3000 školách. Toto nakladatelství se stále snaží udržovat výtvarnou i literární hodnotu dětské knihy. Stále pokračuje ve vydávání literatury, kterou vytlačuje komerční prostředí, což je v České republice jedno z mála nakladatelství.¹⁸

Thovt nakladatelství je zaměřeno výhradně na literaturu pro děti. Od počátku existence se nakladatelství snaží nejen o vydávání dětské literatury, ale současně vytvářet pro děti motivační soutěže. Snahou je působit na sociální cítění a přispívat k pozitivnímu vztahu ke knize, která jim přináší zábavu, poučení a v neposlední řadě i vzdělání. Právě vzdělání je další obor, kterým se nakladatelství hodlá zabývat.¹⁹

¹⁷ Holešovský, František, Glosy k vývoji české ilustrace pro děti, 1982.

¹⁸ <http://www.albatrosmedia.cz>

¹⁹ http://www.thovtknihy.net/thovt_onas.php

Axióma od svého počátku se věnuje vydávání převážně původní české literatury pro děti a mládež. Cílem nakladatelství je podporovat domácí tvorbu, české autory a výtvarníky. Je výjimečné ve své specializaci na jednu cílovou skupinu.²⁰

Librex se zaměřuje výhradně na literaturu pro děti od nejmenších po dospívající. Knihy, které nakladatelství vydává pro děti, jsou dílem převážně českých autorů, ale v široké produkci lze nalézt i autory a ilustrátory z Belgie, Anglie, Polska, Singapur, Taiwanu, a dalších zemí. Nakladatelství klade důraz na tradici české tvorby pro děti, srozumitelnost a edukativnost.²¹

Egmont je současné době jedním z největších vydavatelů dětských knih a časopisů na území naší republiky. Toto nakladatelství se zabývá především knihami od Walta Disneye.²²

Fragment se zaměřuje na původní i převzaté tituly zejména z oblasti populárně naučné literatury, beletrie pro děti a mládež a leporel pro nejmenší. Dále vydává doplňkové učebnice, slovníky a turistické průvodce.²³

Meander je nezávislé nakladatelství, které se s velkou péčí věnuje originální umělecké tvorbě pro děti a mládež, zejména původní tvorbě a autorské knize, klade přitom velký důraz na výtvarné pojetí titulů. Snaží se vydávat knihy, z nichž bude dětem a mladým lidem jasné, proč se vůbec říká „krásná literatura“²⁴

²⁰ <http://www.axioma.cz/o-nas.htm>

²¹ <http://www.librex.cz/onas.php>

²² <http://www.egmont.cz/cz/onas/>

²³ <http://www.fragment.cz/o-nas/>

²⁴ <http://www.meander.cz/home>

Baobab je malé alternativní nakladatelství ilustrovaných knih pro děti a mládež. Věnuje se vydávání původních textů a zajímavých překladů. Spolupracuje s nastupující generací výtvarníků. Organizuje a iniciuje menší kulturní akce zaměřené na propagaci nekomerční literatury a divadla.²⁵

9.2 Sdružení

Klub ilustrátorů dětské knihy

je českým občanským sdružením, které sdružuje špičkové české ilustrátory (J. Čapek, L. Dvořáková, V. Kabát.) zaměřené na dětského čtenáře. Je součástí Syndikátu výtvarných umělců. Spolupracuje s Obcí spisovatelů a s českou sekcí IBBY.²⁶

Obr.6

Svaz knihovníků a informačních pracovníků

Březen měsíc čtenářů navazuje na předchozí Březen - měsíc knihy, později Březen- měsíc internetu. V roce 2010 proběhl nultý ročník zacílený přímo na čtenáře. Cílem akce je zjistit aktuální stav čtenářství, zjistit, proč čtenáři do knihoven nechodí, co je potřebné změnit, propojit čtenáře, organizace a instituce zabývající se četbou a čtenářstvím ke společné mediální kampani.²⁷

Obr.7

²⁵ <http://www.baobab-books.net/>

²⁶ http://www.klubilustratoru.cz/cz/klub_1.html

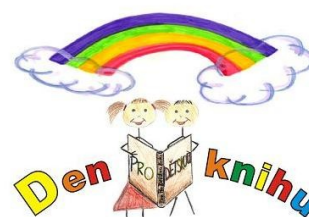
²⁷ <http://skip.nkp.cz/akcBMC2010.htm>

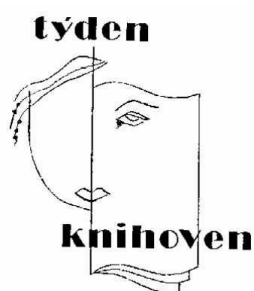
Obr. 8

Mezinárodní den dětské knihy je vyhlašován od roku 1967 pod záštitou Mezinárodního sdružení pro dětskou knihu (IBBY) a symbolicky připadá na 2. duben, den výročí narození Hanse Christiana Andersena. Na oslavu tohoto dne je každoročně pořádána mezinárodní akce“ Noc s Andersenem“.²⁸

Den pro dětskou knihu je předvánoční akce k propagaci knih a čtenářství, připadá na poslední neděli před adventem.²⁹

Obr. 9

Obr.10

Týden knihoven se vyhlašuje od roku 1996 a připadá na první týden v říjnu. Týden knihoven zahajuje Velké říjnové společné čtení. Dále je udělována cena Knihovna roku, a to jako ohodnocení dlouhodobých zásluh o rozvoj knihovnictví v obcích nebo za mimořádný přínos k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb.³⁰

²⁸ <http://www.inflow.cz/mezinarodni-den-detske-knihy>

²⁹ <http://skip.nkp.cz/akcDen07.htm>

³⁰ http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/TydenProc.htm

Obecně prospěšná společnost Celé Česko čte dětem

Projekt „Celé Česko čte dětem“

V rámci osvětové činnosti pořádá společnost konference a přednášky, jejichž cílem je seznámit osoby ze škol, školek, knihoven, nemocnic a dětských domovů s problematikou dětské četby, předčítání a aktivitami projektu „Celé Česko čte dětem“ v rámci České republiky. Projekt zaštiťuje Ministerstvo kultury České republiky, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Obr.11

České republiky a mezinárodní organizace UNICEF. Osobní záštitu nad kampaní nese Václav Havel.³¹

Svaz českých knihkupců a nakladatelů a společnost Svět knihy, s. r. o.

ROSTEME S KNIHOU

Kampaň „Rosteme s knihou“ je propagační kampaň na podporu čtení knih v České republice byla zahájena na veletrhu Svět knihy Brno 2005. Projekt je realizován ve spolupráci s profesními a mediálními organizacemi a subjekty, které působí v oblasti propagace četby. Projekt je zaměřen na zvyšování čtenářské gramotnosti.³²

Obr.12

³¹ <http://www.celeceskoctedetem.cz/cz/menu/7/o-nas/>

³² <http://www.rostemesknihou.cz/s-knihou-to-mas-precteny-par-slov-ke-kampani-rosteme-s-knihou-ad9/>

10. Naši nejznámější ilustrátoři

10.1 Vojtěch PREISSIG (31. 7. 1873 – 11.6.1944)

Vojtěch Preissig byl výrazný ilustrátor, malíř, grafik a autor písma, jeho antikva patří mezi první pokusy o moderní české písmo, tedy písmo s kompletními a harmonicky zakomponovanými akcenty. Spolupracoval s Alfonsem Muchou a studoval grafické techniky v soukromých ateliérech Delauna a Schmida. Od roku 1905 měl vlastní grafický ateliér, právě grafické práce ve stylu secese z těchto let jsou z jeho tvorby nejznámější. Vynikající byly jeho ilustrace, grafické úpravy knih a plakáty. Vojtěch Preissig založil časopis Česká grafika, dále byl ve Spolku výtvarných umělců Mánes a Sdružení českých umělců grafiků Hollar. Cestou malby uvažoval o obecnějších rovinách tvorby a života, o jejich podstatě. Sledoval vztahy světla, barvy, linie a prostoru, rytmy zrodu a zániku. A znovu experimentoval. Barvy na plátno stříkal, nanášel v silných vrstvách, vymýšlel postupy vytváření rozpraskaných a plasticky modelovaných linií. Nejslavnější je jeho výtvarný doprovod ke Karafiátovým Broučkům a Bezručovým Slezským písním.³³

Obr.13

Obr.14

³³ http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&id_desc=76312&s_lang=2

10.2 Josef ČAPEK (23. 3. 1887 – duben 1945)

Byl spoluzakladatel Skupiny výtvarných umělců, poté člen Spolku výtvarných umělců Mánes, s kterou se rozešel, aby pak působil ve skupině Tvrdošíjných. Začínal jako redaktor Národních listů, později byl redaktorem a výtvarným kritikem v Lidových novinách. Mimo to působil jako redaktor v několika časopisech zabývajících se výtvarným uměním Umělecký měsíčník, Volné směry. Působil i jako karikaturista. Čapkův příklon k tvorbě pro děti kolem roku 1928 je patrný i v jeho knižní grafice. V tomto období napsal: Povídání o pejskovi a kočičce, O tlustém pradědečkovi a loupežnících a dále ilustroval knihy pro nejmenší čtenáře: Žabákova dobrodružství – K. Graham, Edudant a Francimor – K. Poláček, Kluci, hurá za ním!, Poplach v Kovářské uličce – V. Řezáč. I v těchto ilustracích je patrný čapkovský humor a hravost, rozpustilost a fantazie.³⁴

Obr.15

Obr.16

³⁴ <http://www.spisovatele.cz/josef-capek>

10.3 Josef LADA (17. 12. 1887 -14. 12. 1957)

Josef Lada se narodil v rodině ševce v Hrusicích. Z Hrusic a okolí také čerpal řadu námětů svých obrazů. V kresbě byl samoukem, postupně si vyvinul osobitý styl s typickou silnou linkou a zaoblenými tvary postav. Kromě mnoha pohádek a knih pro děti, které sám napsal (k nejznámějším patří Kocour Mikeš a O chytré kmotře lišce), ilustroval především Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války (pro Švejka nakreslil 1339 kreseb) a další knihy od Jaroslava Haška, dále Tyrolské elegie, Krále Lávrů a Epigramy od Karla Havlíčka Borovského, Erbenovy a Drdovy pohádky. Lada se stal spolu s Čapkem, Nezvalem a Vančurou jedním ze zakladatelů tzv. „moderní pohádky“ v české literatuře.³⁵

Obr.17

Obr.18

³⁵ <http://www.creativoas.cz/josef-lada.php>

10.4 Ondřej SEKORA (25. 9. 1899 – 4. 7. 1967)

Byl výrazný český spisovatel, žurnalista, kreslíř, grafik, ilustrátor, karikaturista a entomolog (sbíral motýly a brouky). V roce 1949 spoluzakládá Státní nakladatelství dětské knihy (Albatros) a v letech 1949–1952 působí jako jeho vedoucí redaktor. Stál u prvních pokusů o televizní vysílání pro děti, neoficiálně hrál maňáskové divadlo a po celé republice pořádal besedy s dětmi. Od roku 1952 byl ve svobodném povolání, píše a kreslí pro noviny a časopisy Host do domu, Lidové noviny, Mateřídouška, Ohníček, Pionýr. K nejznámějším dílům patří Ferda Mravenec. Ferdova postava se poprvé objevila 1. ledna 1933 na stránkách Lidových novin, kdy začaly vycházet kreslené Příhody Ferdy Mravence. Původní komiks byl koncipován pro dospělé a měl znázorňovat Ferdu, jako osudem otloukaného proletáře. Poté, co se Ondřej Sekora na popud nakladatele Hokra rozhodl pro knižní vydání, komiksy přepracoval a poněkud „uhladil“, aby se přiblížily dětskému čtenáři.³⁶

Obr.19

Obr.20

³⁶ <http://www.spisovatele.cz/ondrej-sekora>

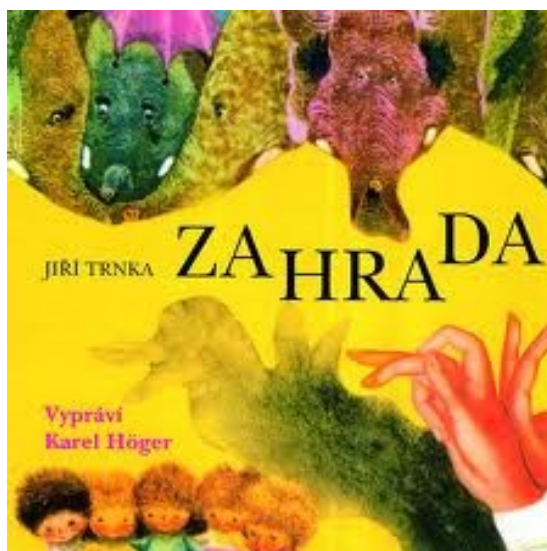
10.5 Jiří TRNKA (24. 2. 1912 – 30. 12. 1969)

Trnka byl všestranný umělec: je znám jako skvělý malíř, grafik, sochař a ilustrátor knížek (Míša Kulička 1939, Broučci 1941, Český Betlém 1943, Pohádky tisíce a jedné noci 1956, Pohádky Hanse Christiana Andersena, Pohádky bratří Grimmů 1961, Staré pověsti české, Fimfárum Jana Wericha). Odmala byl v úzkém kontaktu s loutkami, které se vyráběly v jejich rodině. V roce 1945 založil studio kresleného filmu Bratři v triku. S oblibou používal ve svých filmech loutky. Mezi jeho nejznámější loutkové filmy patří Staré pověsti české a Dobrý voják Švejk namluvené jeho přítelem J. Werichem. Jiří Trnka rovněž vytvořil autorskou knihu „Zahrada“. Jedná se o dílo, které léta oslovuje děti i dospělé. Má své kouzlo, poezii i humor.

Kniha H.Ch.Andersena s jeho kresbami byla vyhlášena za nejkrásnější knihu 20. století.³⁷

Obr.21

Obr.22

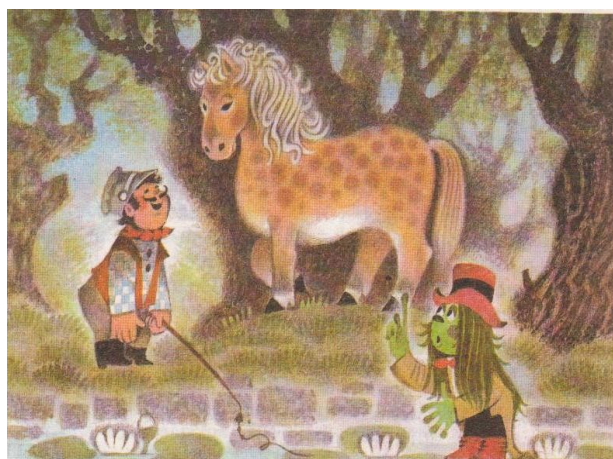
³⁷ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=657>

10.6 Zdeněk MILER (21. 2. 1921 – 30. 11. 2011)

Nejvíce proslul animovaným seriálem o Krtekovi, který vznikl tak, že Zdeněk Miler chtěl, aby se jednalo o zvířátko, které ještě nikdy v pohádce nehrálo. Neustále přemýšlel, jaké by to mohlo být, avšak žádné ho dlouho nenapadlo. Až jednou na procházce zakopl o krtinu a tak vznikl krtek. V současné době existuje přibližně padesát dílů o malém Krtečkovi. Zajímavostí je, že seriál o Krtečkovi není mluvený (s výjimkou 1. dílu – Jak krtek ke kalhotkám přišel), Krteček a jeho malí kamarádi pouze vydávají zvuky citoslovce, což jsou vlastně hlasové záznamy jeho dvou malých dcer Kateřinky a Barborky. Plyšová figurka Krtečka se stala symbolem poslední vesmírné mise raketoplánu Endeavour, která propaguje vědu a vesmírný výzkum všech dětí světa.³⁸

Obr.23

Obr.24

10.7 Adolf BORN (12. 6. 1930)

Adolf Born se narodil v Českých Velenicích v rodině železničáře. Zalíbení k ilustraci získal, když si jako kluk čítával v dědečkových knihách. Tam ho zároveň začaly přitahovat knižní ilustrace. K rozhodnutí stát se výtvarníkem ho přivedly obrázky Ludřka Marolda a Zdeňka Buriana. V letech 1949-1950 studoval výtvarnou výchovu na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. Zhruba třetinu svého času věnuje volné

³⁸ <http://zivotopis.osobnosti.cz/zdenek-miler.php>

grafice, která má nezaměnitelný styl. Objevují se na nich svérázné postavičky, bizarní zvířátka, pout'ovní kejklíři, elegantní páni v cylindrech z dob císařské éry a dámy s vysokými účesy, velkými dekolty a cigaretovými špičkami. Protože je Adolf Born vášnivý cestovatel, často se v jeho pracích objevují cizokrajné motivy. Uskutečnil kolem 150 výstav v Čechách i v zahraničí a je považován za elitu mezi našimi výtvarníky. Ve svých počátcích se věnoval dřevorytu a linorytu, od poloviny 60. let se začal zabývat barevnými litografiemi, které ho proslavily.

Mezi jeho nejznámější díla pro děti patří Mach a Šebestová, Žofka ředitelkou ZOO a Boříkovy lapálie.³⁹

Obr.25

Obr.26

³⁹ <http://zivotopis.osobnosti.cz/adolf-born.php>

10.8 Andrea TACHEZY

Vystudovala Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, ateliér textilu a alternativních technik a ateliér animovaného filmu. Nezaměnitelnou speciální technikou koláže ilustruje knihy pro děti. Díla z její volné tvorby jsou zastoupena v řadě sbírek. Věnuje se také pedagogické činnosti. Ilustrovala knihy *Za zvířátky do lesa*, *Koukej, kouzlo!*⁴⁰

Obr.27

Obr.28

10.9 Galina MIKLÍNOVÁ (1970)

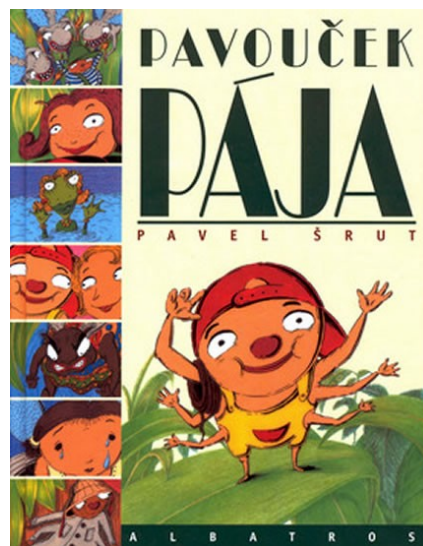
Vystudovala Střední uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, obor užitá grafika. Je také autorkou původního kresleného seriálu ČT pro děti „O Kanafáskovi“. Kromě animovaného filmu se také zabývá úspěšně ilustrací knih: „Pavouček Pája“,

⁴⁰ <http://www.sdetmivpraze.cz/andrea-tachezy/>

“Veliký tůdle”, “Verunka a kokosový dědek”, “Hádej, co to je?”, “Učila jsem se létat”.⁴¹

Obr.29

Obr.30

⁴¹ <http://www.galinamiklinova.cz/bio>

11. Anketa

Název: *Poznáš ilustrátora, který nakreslil pohádku*

11.1 Záměr

Při psaní této bakalářské práce mě napadlo vytvořit malou minianketu pro žáky 6. tříd základní školy ve věku 11 – 12 let. Cílem ankety bylo zjistit, jestli děti znají ilustrátory, kteří nakreslili jejich nejvíce oblíbené večerníčky.

Popsané ankety se zúčastnilo celkem 20 dětí z toho 8 chlapců a 12 dívek.

11.2 Zadání úkolu

Dětem bylo na stůl položeno osm obrázků se známými kreslenými postavami (viz. Příloha) a následně bylo jejich úkolem přiřadit ke každému obrázku jméno autora.

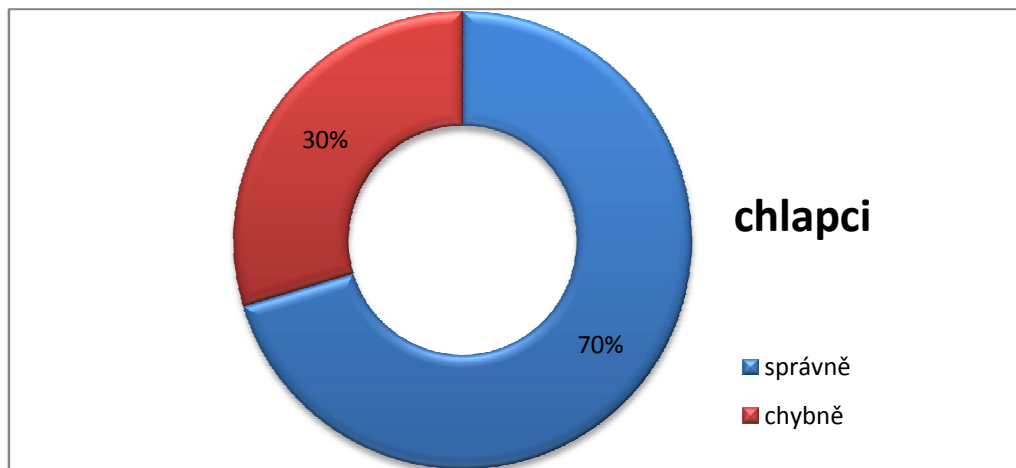
11.3 Výsledek ankety

Při řešení zadaného úkolu děti pracovaly velmi zaujatě, bylo zajímavé pozorovat, jak se snaží přiřadit jméno autora, o kterém již někdy slyšeli a dokonce se o něm učili, ale nemohou si vzpomenout, ke kterému obrázku s jeho kresbou ho přiřadit. Nakonec výsledky dopadly celkem dobře. Při vyhodnocování mě překvapilo neznalost autorů pohádek, u kterých jsem si myslel, že jsou velmi známé a oblíbené. Například děti dělaly chyby jako u Adolfa Borna, jehož Macha a Šebestovou určitě každý zná z večerníčků.

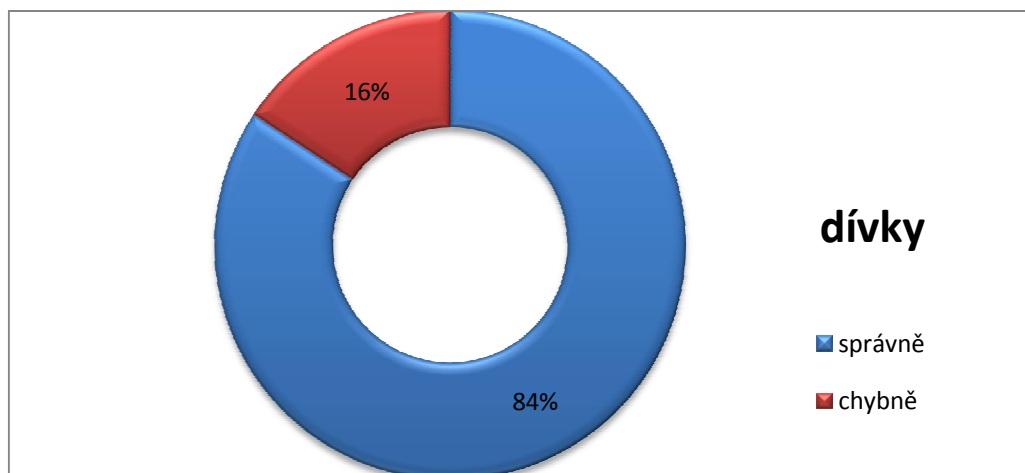
11.4 Grafické znázornění výsledků

Při anketě bylo zodpovězeno celkem 160 odpovědí, což znamená 8 odpovědí pro každého žáka.

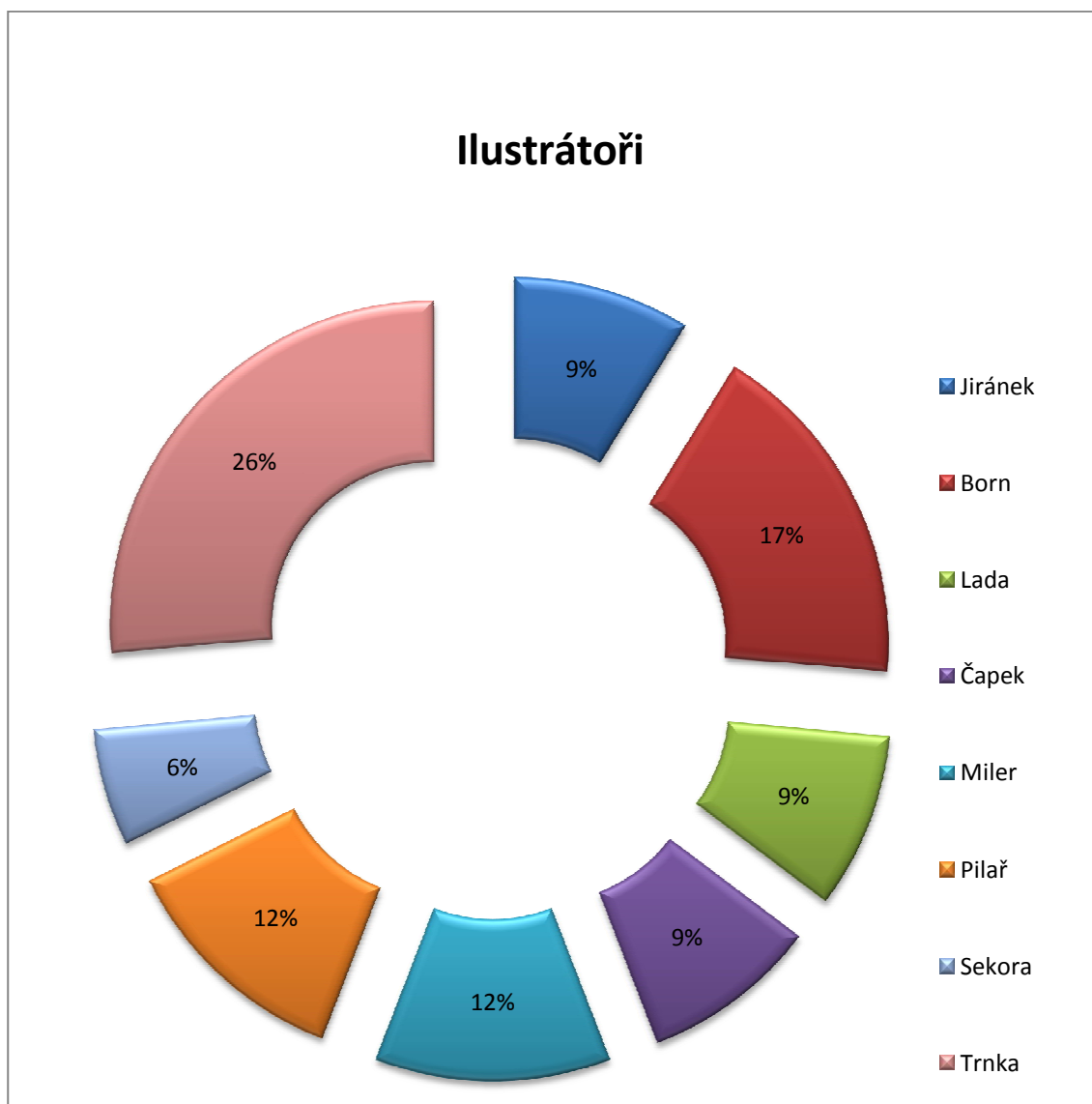
Odpovědi chlapců

Odpovědi dívek

Počet chyb u jednotlivých ilustrátorů

Tabulka výsledků

žáci	ilustrátoři							
6.A.	<i>Jiránek</i>	<i>Born</i>	<i>Lada</i>	<i>Čapek</i>	<i>Miler</i>	<i>Pilař</i>	<i>Sekora</i>	<i>Trnka</i>
<i>Josef</i>						X		X
<i>Adéla</i>	X	X						
<i>Jitka</i>					X	X		X
<i>Dominika</i>								
<i>Eliška</i>								
<i>Milan</i>		X	X		X			X
<i>Roman</i>							X	X
<i>Linda</i>				X			X	
<i>Klára</i>			X					X
<i>Petr</i>	X			X	X			
<i>Magdaléna</i>								
<i>Zuzana</i>	X							X
<i>Gabriela</i>		X		X				
<i>Adam</i>		X				X		
<i>Lenka</i>						X		X
<i>Vojtěch</i>								
<i>Luboš</i>		X			X			X
<i>Ivana</i>								
<i>Martin</i>		X	X					X
<i>Petra</i>								

pozn. Křížkem označeny špatné odpovědi a u kterého ilustrátora.

12. Vlastní tvorba ilustrace

Autorská kniha „SNĚHURKA V ZRCADLE DĚTÍ“

V rámci praktické části této bakalářské práce, byla vytvořena autorská kniha. Pro vytvoření autorské knihy jsem si vybral čtyři děti různého věku z důvodu, aby bylo možno porovnat přístup a kvalitu ilustrace k zadané činnosti.

Dětem byla vybrána všem velmi známá pohádka „O Sněhurce a sedmi trpaslících“. Děti měly za úkol nakreslit každý dvě ilustrace, které souvisí s pohádkou. Děti nedostali žádné předlohy a při kreslení používali pouze vlastní fantazii. K malování obrázků děti přistupovali s nadšením a některé nepovedené obrázky znovu překreslovaly. Byla patrna také menší rivalita v tom, že jeden chtěl mít hezčí obrázek než druhý. Já si myslím, že kreslení dětí zaujalo hlavně tím, že obrázky, které nakreslily, budou součástí knihy.

Na desky mé knihy jsem použil lesklý hliníkový plech, protože nejlépe vystihuje název knihy.

Při vlastní tvorbě jsem zjistil, že není tak lehké vytvořit knihu, která by jak svým vzhledem, ale i obsahem zaujala dětského čtenáře. Protože jsem nedával dětem při ilustraci žádné podněty, jakou pasáž pohádky mají nakreslit, tak se mi sešli různé kresby. Tyto kresby jsem se potom snažil srovnat tak, aby následovali chronologicky za sebou, jak probíhá děj pohádky. Po zkompletování knihy mě překvapil její vzhled i obsah a byl jsem se svou prací spokojen, což potvrdili i moji malí ilustrátoři.

Účastníci projektu:

- chlapec : Jan - 4 roky (žák druhé třídy MŠ v Pelhřimově).
- dívky: - Aneta - 15 let (žákyně deváté třídy ZŠ v Pelhřimově).
- Eliška - 10 let (žákyně páté třídy ZŠ v Pelhřimově).
- Nikola - 5 let (žákyně třetí třídy MŠ v Pelhřimově).

13. Závěr

Při psaní této bakalářské práce, ve které jsem se snažil přiblížit dětskou ilustrovanou knihu v závislosti na sociokulturních, technických, ale hlavně v uměleckých kontextech.

V teoretické části práce je uvedena historie dětské knihy a dětské ilustrace v knižním provedení. Pozornost je věnována vývoji, významu a jaké má mít základní náležitosti dětská ilustrovaná kniha. V další kapitole jsem uvedl některé nejznámější české dětské ilustrátory, kterých se také týkala anketa.

Praktická část obsahuje tvorbu vlastní autorské knihy, na níž se s ilustrací podílely samotné děti. Při tvorbě této knihy jsem si uvědomil, jak těžké je takovou knihu vytvořit, tak aby zaujala dětského čtenáře.

Při studiu materiálů a knih, které jsem měl k dispozici k vypracování bakalářské práce a při srovnání dětských ilustrátorů v minulosti a dnes jsem zaznamenal fakt, který mě překvapil. Jedná se, že o podíl žen ilustrátorek v současné době je mnohem vyšší než počet mužů ilustrátorů. Jeden z důvodů, který mě napadá, může být, že ženy jako matky mají k dětem mnohem blíže než muži, protože s nimi tráví více času. Jsou přítomny vývoje dítěte a všímají si mezer v nabídce ilustrovaných knih pro děti, proto se mnohdy sami pouštějí do vlastních ilustrací.

V současné době je výuka velkou měrou vázána na osnovy a na vlastní iniciativu vyučujícího zbývá málo času. Výuka probíhá pomocí interaktivních tabulí a notebooků, ze kterých se promítají prezentace a děti jen sedí a opisují. Místo kreslení doplňkových obrázků do sešitů se nalepují již předtištěné obrázky.

V budoucnosti by se pedagogové ve školách, hlavně na těch základních měli zaměřit na větší propagaci dětské knižní ilustrace než je tomu doposud. Tato by neměla probíhat pouze v předmětu výtvarné výchovy, ale i jiné předměty jako český jazyk a literatura, matematika, přírodopis a zeměpis, kde by se žáci pomocí obrázků učili počítat a poznávat přírodu. Jako zvlášť vhodný předmět, který figuruje na rozvrhu již od první třídy základní školy je prvouka. Zde by se děti mohly do výuky zapojovat vlastnoručně nakreslenými obrázky.

14. Přehled použitých zdrojů:

Literatura:

1. HAMANOVÁ, Pavlína. Z dějin knižní vazby, od nejstarších dob do konce XIX. století, Orbis, 1959, ISBN neuvedeno.
2. HOLEŠOVSKÝ, František, Ilustrace pro děti-tradice, vztahy, objevy, Praha, Albatros 1977.
3. HOLEŠOVSKÝ, František, Glossy k vývoji české ilustrace pro děti, Praha, Albatros 1982.
4. CHALOUPKA, Otakar, Rodina a počátky dětského čtenářství. 1. vydání. Praha, Victoria Publishing, 1995, ISBN 80-85865-40-8.
5. MUKAŘOVSKÝ, Jan, Studie II., II. vydání, Nakladatelství Host 2007, ISBN 978-80-7294-240-4.
6. STEHLÍKOVÁ, Blanka, Současná ilustrace dětské knihy, Praha, Odeon 1979, ISBN neuvedeno.
7. TOMAN, Jaroslav, Dětské čtenářství a literární výchova, Brno, Cerm 1999, ISBN 80-7204-111-8
8. VAKRČKA, Alois. Knihařství – technologie ruční vazby. SNTL nakladatelství technické literatury Praha 1969, ISBN neuvedeno.
9. Časopis VYSOČINKA, podzim 2011, Knihtisk přiblížil knihy lidem, autor neznámý.
10. Časopis UMĚNÍ A ŘEMESLA, č. 4, 1989 Japonské tradiční knihařství, autor J. H. Kocman.

Internetové zdroje:

<http://www.eucebnice.cz/literatura/starovek.html> [online], poslední revize 24.1.2011.

<http://www.albatrosmedia.cz/Albatros> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.thovtknihy.net> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.axioma.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.meander.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.baobab-books.net/> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.librex.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.egmont.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.fragment.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.galinamiklinova.cz> [online], poslední revize 3.9.2011.

<http://www.materskeskolky.cz> [online], poslední revize 30.1.2012.

<http://www.almanachlabyrint.cz> [online], poslední revize 16.7.2011.

<http://www.gac.cz> [online], poslední revize 8.1.2012.

<http://www.inflow.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://skip.nkp.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.klubilustratoru.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.celeceskoctedetem.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.rostemesknihou.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.cojeco.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.spisovatele.cz> [online], poslední revize 24.7.2011.

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz> [online], poslední revize 4.6.2011.

<http://zivotopis.osobnosti.cz> [online], poslední revize 13.12.2011

<http://www.sdetmivpraze.cz> [online], poslední revize 3.9.2011.

<http://www.svettisku.cz> [online], poslední revize 5.3.2012.

<http://www.umeni> [online], poslední revize 15.9.2011.

Obrázky:

Obr.1.- sumerské klínové písmo [online].

Dostupné z:<http://www.knihy-a.cz>, poslední revize 5.6.2011.

Obr.2.- skriptorium [online].

Dostupné z: <http://www.kulturschnitte.de>, poslední revize 5. 6. 2011.

Obr.3.- J.G.Gutenberg [online].

Dostupné z: <http://www.simonak.eu>, poslední revize 5. 6. 2011.

Obr.4.- nasazovaná kožená [online].

Dostupné z: <http://www.svettisku.cz>, poslední revize 3. 7. 2011.

Obr.5.- Pergamenová vazba [online].

Dostupné z: <http://www.rucnitvorba.estranky.cz>, poslední revize
3. 7. 2011.

Obr.6.- Klub ilustrátorů dětské knihy [online].

Dostupné z: <http://www.klubilustratoru.cz/>, poslední revize 3. 11. 2011.

Obr.7.- Březen měsíc čtenářů [online].

Dostupné z: <http://www.naseknihovna.cz>, poslední revize 3. 11. 2011.

Obr.8.- Mezinárodní den dětské knihy [online].

Dostupné z: <http://www.nkp.cz>, poslední revize 3. 11. 2011.

Obr.9.- Den pro dětskou knihu [online].

Dostupné z: <http://www.vysocina-news.cz>, poslední revize 3. 11. 2011.

Obr.10.- Týden knihoven [online].

Dostupné z: <http://www.skip.nkp.cz>, poslední revize 3. 11. 2011.

- Obr.11.- Projekt „Celé Česko čte dětem“ [online].
Dostupné z: <http://www.zsschsady.cz>, poslední revize
- Obr.12.- Kampaň „Rosteme s knihou“ [online].
Dostupné z: <http://www.praha-tip.cz>, poslední revize 7. 7. 2011.
- Obr.13.,14.- Vojtěch Preissig [online].
Dostupné z: <http://www.kultura.idnes.cz>, poslední revize 14. 2. 2012.
- Obr.15.,16.- Josef Čapek [online].
Dostupné z: <http://www.abatar.cz>, poslední revize 20. 10. 2011.
- Obr. 17.,18.- Josef Lada [online].
Dostupné z: <http://www.creativoas.cz/josef-lada.php>, poslední revize
20. 10. 2011.
- Obr.19.,20.- Ondřej Sekora [online].
Dostupné z: <http://www.omalovanky-pro-deti.cz>, poslední revize 20. 10. 2011.
- Obr.21.,22.- Jiří Trnka [online].
Dostupné z: <http://www.bux.cz>, svetdetskefantazie.cz, poslední revize
20. 10. 2011.
- Obr.23.,24.- Zdeněk Miler [online].
Dostupné z: <http://www.detskepohadky.cz>, klubknihomolu.cz, poslední revize
20. 10. 2011.
- Obr.25.,26.- Adolf Born [online].
Dostupné z: <http://www.detskepohadky.cz>, animsvet.cz, poslední revize
20. 10. 2011.
- Obr.27.,28.- Andrea Tachezy [online].
Dostupné z: <http://www.knihcentrum.cz/za-zviratky-do-lesa>, poslední revize
3. 9. 2011.
<http://www.knihcentrum.cz/koukej-kouzlo>, poslední revize
3. 9. 2011.
- Obr.29.,30.- Galina Miklínová [online].
Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady>, poslední revize 3. 9. 2011.
<http://www.bux.cz/knihy/6022-pavoucek-paja.html>, poslední
revize 3. 9. 2011.

15. Přílohy k bakalářské práci

Obsah

1. Přílohy k provedené anketě
2. Přílohy k autorské knize
3. Obrázky obsažené v autorské knize

1. Přílohy k provedené anketě

Obrázky od známých ilustrátorů, které byly dětem předloženy.

Jmenovky ilustrátorů, které děti přiřazovaly k jednotlivým obrázkům.

2. Přílohy k autorské knize

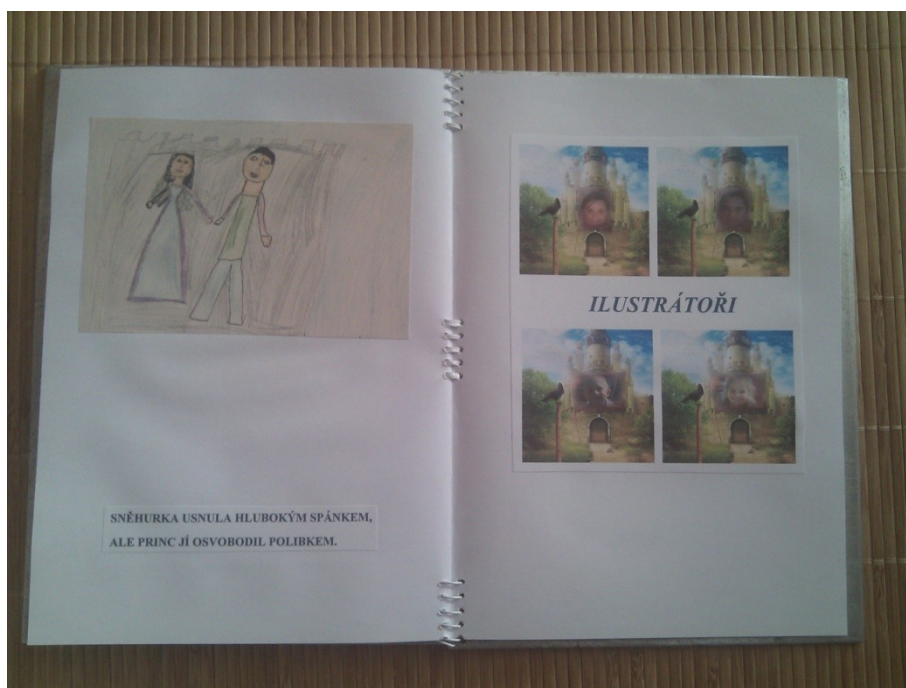

MACECHA PŘINESLA KOŠÍK OTRÁVENÝCH
JABLÍČEK A JEDNO DALA SNĚHURCE.

SNĚHURKA SE S PRINCEM VRÁTILI NA
ZÁMEK, KDE DLOUHO SPOLU ŠTASNĚ ŽILI.

SNĚHURKA USNULA HLUBOKÝM SPÁNKEM,
ALE PRINC JÍ OSVOBODIL POLIBKEM.

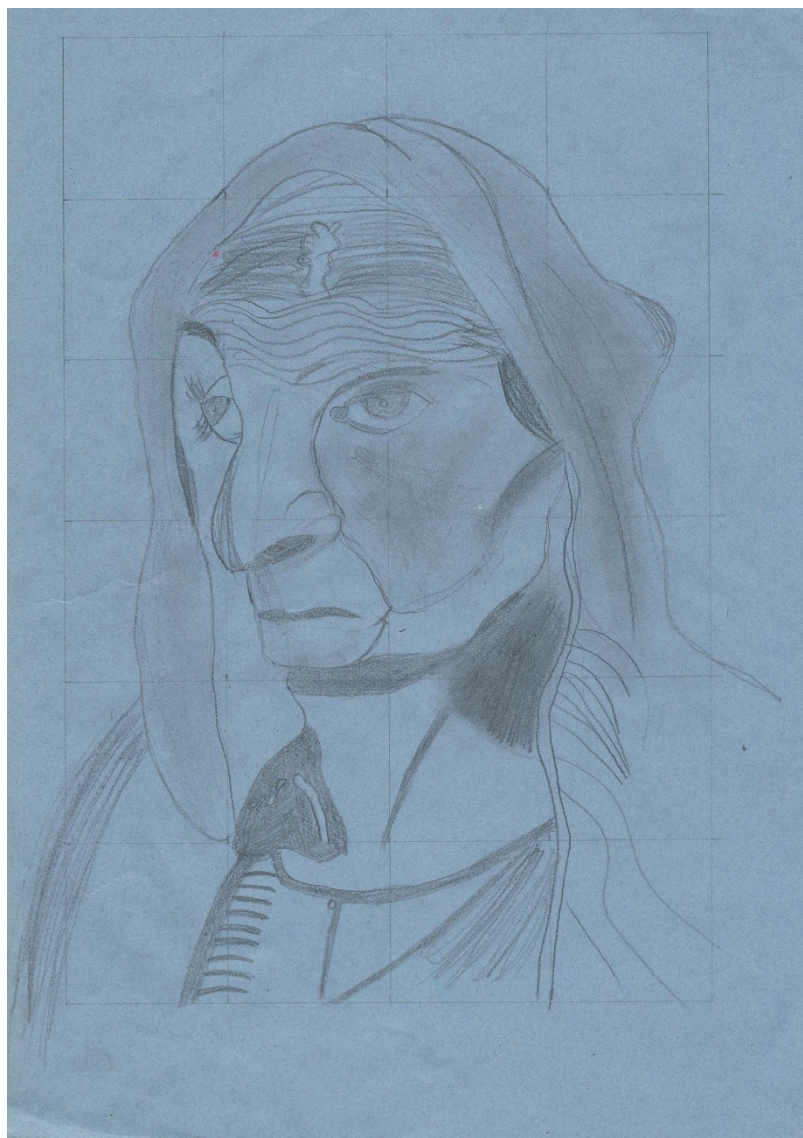

ILUSTRÁTOŘI

3. Obrázky obsažené v autorské knize

Macecha.

Sněhurka s macechou.

Sněhurka a trpaslík.

Trpaslíci.

Otrávená jablíčka a kouzelné zrcadlo.

Princ zachraňuje Sněhurku.

Princ a Sněhurka.

Děti, které se svými ilustracemi podílely na knize.

Eliška

Aneta

Jan

Nikola

